

НОВО ЧИТАЊЕ КАТУЛА

Гај Валерије Катул, *Мрзим и волим. Изабране њесме*. Избор, превод с латинског, предговор и коментари: Гордан Маричић и Јована Раденковић. Београд: Српска књижевна задруга, 2018. – 168 стр; 19 цм (Српска књижевна задруга; коло 110, књ. 735)

Године 2018, српску читалачку јавност обрадовало је ново издање Катулових песама. Овог пута издавач је еминентна Српска књижевна задруга, а превод с латинског и избор од 42, од укупно 113 песама (*Carmina*), сачинили су Гордан Маричић и Јована Раденковић, који су и аутори коментарâ и исцрпног предговора. С обзиром на то да је реч о најчувенијем римском песнику, неотеруку, „ученом поети” (*poeta doctus*),¹ који је више пута превођен на српски језик, оправдано је запитати се у чему се ово, ново читање Катула разликује од претходних и шта је то што га препоручује.²

Премда Катул јесте превођен на нашем говорном подручју, до сада постоје само два издања која су у целини посвећена овом песнику: *Катул. Поезија* (Београд: Нолит, 1962; превод, поговор и објашњења појмова: Катарина Антић-Рајчевић) и *Катул, Пјесме* (Загреб: СНЛ, 1979; превод, предговор, извори, индекс имена и библиографија: Дубравко Шкиљан; поновљено 1987. и 1996. г.). Пионирски рад Катарине Антић Рајчић обухвата избор и превод 67 Катулових песама, а билингвално Шкиљаново издање, које се одликује преводима у строгом складу с изворним метром, садржи превод свих Катулових песама. Постхумно објављени превод

¹ Тај назив Катул је стекао захваљујући строгој метрици својих стихова, која је углавном преузета из грчког метра, и то: сапфичка строфа, дактилски хексаметар, елегички дистих, фалекијски једанаестерац... Од свих, најкомплекснији и најтежи метар који је Катул употребио (једино у песми 63) јесте холијамб. Тиме је успео да дочара екстатички занос свештеника фригијског култа Кибеле (*Magna Mater*), који је у време Другог пунског рата пренет у Рим.

² У XX веку, Катула су на нашем говорном подручју преводили: Никола Шоп, Никола Вулић, Милош Н. Ђурић, Радмила Шалабалић, Никола Милићевић, Катарина Антић Рајчевић, Младен С. Атанасијевић, Дубравко Шкиљан, Дамир Салопек и Гордан Маричић. Милан Будимир и Мирон Флашар користе преводе Радмиле Шалабалић уз латински оригинал у своме уџбенику. Вид. Милан Будимир, Мирон Флашар, *Прећлег римске књижевности, De auctoribus Romanis*. Београд: Научна књига, 1986. (треће издање).

Младена С. Атанасијевића, мада га чини превод свих *carmina*, није посвећен само Каталу.³

У односу на поменуте преводе, у издању *Мрзим и волим* из 2018. г. налазе се многе и веома значајне новине. Пре свега, ради се о првом, доиста критичком издању на српском језику. Претходна издања углавном су се ограничавала на објашњење појмова из античке митологије и личних имена помињаних у тексту. Шкиљаново издање је, додуше, билингвално и садржи списак извора, индекс латинских имена и библиографију, али не и појединачне коментаре на песме. Новина коју су Г. Маричић и Ј. Раденковић унели у приређивање Катупових песама састоји се, пре свега, у томе што свака изабрана песма садржи коментаре на дну странице, што читање и тумачење чини знатно једноставнијим. Први пут су дати коментари различите природе: филолошке, историјске, књижевнотеоријске, па и философске, те географске, ботаничке, зоолошке итд. Тиме је читалачкој публици, како широј тако и научној, омогућен контекст за дубље разумевање Катупових песама, што је неопходно када је реч о рецепцији античке литературе. Приређивачи су истовремено водили рачуна о томе да што мање утичу на херменеутички хоризонт читалаца – коментари су исцрпни и информативни, али без сугерисања властитих интерпретација. Такође, литература на коју су се приликом рада ослањали и чији списак прилажу на крају књиге, великим делом публикована је после 1970, а готово трећина свих одредница новија је од 2000. године. Ради се, дакле, о најрецентнијој страни и домаћој стручној литератури и већ тај податак ово критичко издање чини научно релевантним.

Друга значајна особина издања које овде приказујемо јесте то што је реч о првом приређивању Катуповог стваралаштва у којем је дело овог великог римског песника доведено у везу са српском поезијом. Та веза наговештена је већ насловом предговора. Бирајући програмски поклич: „Катула ће сви читати!“ за наслов, аутори га нису случајно артикулисали по узору на чувену сентенцу Бранка Миљковића да ће, једнога дана, поезију сви писати. Даље, после потпоглавља предговора: „Мотив бројања или како Катуп пребира по ‘бесконачности’“, наредно потпоглавље посвећено је рецепцији тог Катуповог, у бити философског мотива, код српских песника: Бранка Радичевића, Симе Пандуровића и Милана Ракића. У последњем потпоглављу предговора, приређивачи анализирају како српски песник Брана Петровић у циклусу „Читајући Катупа“, из збирке *О њроклеџа да си улицо Рије од Фере*, своје стихове експлицитно доводи у везу с Катуповим стиховима.⁴ Затим, приређивачи не указују само у предговору на везе римског и српских песника, него то чине и у коментарима, те тако утиру пут једном другачијем читању како Катупа, тако и Радичевића, Пандуровића, Ракића, Бране Петровића, али и других наших песника. По томе је збирка *Мрзим и волим* доиста јединствена не само у нашој него и у широј читалачкој јавности.

³ Гај Валерије Катуп. *Песме*/ Албије Тибул. *Елеџије I–IV*. Превод: Младен С. Атанасијевић. Крагујевац: Народна библиотека Вук Караџић, 2007. Предговор је написао Ноел Путник. Издање садржи и објашњење појмова, али њихов аутор није назначен.

⁴ Петровић, Б. *О њроклеџа да си улицо Рије од Фере*. Београд: Просвета, 1970.

Пред нама је, дакле, прво критичко српско издање Катуловог песништва, савремено у више него једном смислу. Ова књига има 168 страна и подељена је у три целине: Предговор (стр. VII–LIX), Изабране песме (стр. 1–85) и Напомене (стр. 87–98). Садржај је дат на крају књиге (стр. 99). Изабране песме подељене су у три тематске целине: I. „Роман о Лезбији: Мрзим и волим” (песме: 51, 2, 2а, 3, 5, 7, 86, 87, 85, 58, 60, 37, 107, 109, 70, 72, 75, 768, 11, 68; стр. 4–41); II. „Уживасмо посве, шкрабасмо песмуљке...” (песме: 1, 6, 10, 16, 32, 42, 48, 50, 56, 69, 77, 78 б, 93, 94, 97, 111, 112, 96, 101; стр. 43–67) и III. „Дуге песме: Док, кроз рањену душу, бол је тутњала многа” (песме 63 и 64; стр. 69–85). Осим тога, ново издање садржи и објашњење распореда песама у збирци (стр. 89), списак досадашњих превода Катула на српски језик (стр. 90–91), објашњење сопственог превода, списак консултованих превода на српском и енглеском језику, као и списак цитираних превода других античких писаца на српском језику, са захвалницом (стр. 92–93), те поменути списак секундарне литературе од 48 библиографских јединица (стр. 95–98).

Приликом избора, водило се рачуна о томе да буду преведене оне песме које се сматрају значајним и које су предмет различитих тумачења у савременој критичкој рецепцији. Превод и коментари урађени су на основу неизоставног Елисовог коментара, наново публикованог 2010. године,⁵ као и на основу Квиновог издања Катула из 1970. године.⁶ Маричић и Раденковићева се држе метра (додуше, не изворног латинског) и преводе песме на савремени начин, без лажне архаизације. Скромно тврдећи да нису „попут римског песника, били мајстори метрике”, с правом оцењују да се њихових „ритмова, стихова и понекад, рима Гај Валерије не би постидео”.⁷ Ово стога што су преводиоци, према властитим речима, желели да пренесу суштину и тежили су да верно дочарају Катулову емоцију.⁸ Као резултат, читаоцима је дочарана врцавост Катуловог израза, и то на свеж и савремени начин, а да притом није изневерен смисао *carmina*. То је посебно видљиво у шaljивим, опсценим и увредљивим песама. Ту су преводиоци користили савремени улични жаргон, баш као што је то и Катул чинио (разуме се, у ондашњем жаргону). А када је Катулова емоција танана и лирска, преводиоци су изналазили одговарајуће поетске изразе на српском језику. Овим преводом, Катул читаоцима постаје необично близак и, премда носи савремено рухо, њиме ништа мање не одјекује и антички дух.

Такође, значајно је поменути и распоред песама у збирци. Маричић и Раденковићева тематски распоређују песме (целина једног љубавног односа; врцаве, шaljиве и увредљиве песме; песме дуге форме које тематизују античке грчке митове), чиме се добија структурисан увид у Катулово

⁵ Ellis, R. *A Commentary on Catullus*. Cambridge: Cambridge University Press, 2010.

⁶ Catullus. *The Poems*. Edited with Introduction, Revised Text and Commentary by Kenneth Quinn. London and Basingstoke, 1970.

⁷ Гај Валерије Катул. *Мрзим и волим. Изабране песме*. Изабрали, с латинског превели, предговор и коментар написали Гордан Маричић и Јована Раденковић. Београд: Српска књижевна задруга, 2018, 92.

⁸ *Ibid.*

емотивно биће. Ово је посебно приметно на примеру прве тематске целине, која носи назив „Роман о Лезбији: Мрзим и волим?”. Ту пратимо везу између Катула и његове драге Лезбије⁹ од најдирљивијих, најрадоснијих и најстраснијих заједничких тренутака, преко појаве сумње и љуте љубо-море, потом потврде неверства и, упркос томе, жеље да се истраје у љубави, па све до потпуног разочарења, огорчености, јетке мржње и напуштања. Следимо развој унутрашњег, најинтимнијег песниковог света, дела живота тако дубоко проживљеног као да има свој независни живот. Такав ути-сак не би био могућ без покушаја да се продре у бит Катулове емоције, да се представи њена каткад танана, а каткад бурна природа. У том сми-слу, избор наслова целе књиге, по чувеном почетку песме 85: *Odi et amo...*, можда на најбољи начин представља срж Катулове љубавне поезије. На-име, ако би се богато Катулово осећање уопште могло језгровито исказати, онда би то, нема сумње, била управо крилатица (или пре, вапај) „Мрзим и волим!”

Песников вапај *Odi et amo* најпре нас и најдубље погађа. Можда је то тако зато што је у једном релевантном смислу „Роман о Лезбији” егзистен-цијалан. Бројање пољубаца између Катула и Лезбије јесте пребројавање бесконачности и отуда појава или продор бесконачног у коначно, тј. начин да се љубављу победи смрт.¹⁰ Стога би љубав свакако требало прогласити једним од темељних егзистенцијала и прикључити фундаменталној анализи – уместо оног безличног и бескрвног, такозваног „тубића”, које се у најбољем случају именује као „брига” или „скрб”, али никада као љубав.¹¹ Дивимо се Катуловој вештини, радујемо његовој љубавној ра-дости, осмехујемо се на његову страст и плачемо – не над Катулом или поред њега, него заједно с њим. Поштујемо његову храброст и мужевност

⁹ На основу Цицероновог говора у одбрану Марка Целија Руфа (*Pro Caelio*), за којег се претпоставља да је био Катулов главни љубавни ривал, првобитно пријатељ, који му је потом отео Лезбију, као и на основу неких других списа овог великог оратора и адвоката, претпоставља се да је личност иза маске Лезбије била Клодија Пулхра (Метели), удовица римског конзула 60. године п. н. е., Квинта Цецилија Метела Целера. Цицерон ју је у говору у одбрану Руфа од оптужбе за покушај убиства (коју је против њега подигла сама Клодија Метели), приказао као блудницу с бројним љубавницима, убицу свог мужа, у инцестуозној вези с братом, Публијем Клодијем Пулхром. Ван парнице, међутим, у приватним писмима говорио је о њој строго пословно и посве неинфор-мативно. Знамо да су Клодија и Цицерон у неком моменту обновили коректне односе, односно да су се „помирели”. Из тог периода потичу Цицеронове примедбе у вези с једним од послова који је намеравао с њом да склопи – откуп виле поред Тибра, за коју је страховао да Клодија неће хтети да је прода „јер је одвећ воли, а новац јој не треба” (*Att.* 12.42.1–2). Како било, нема довољно података да бисмо поуздано закључили каква је била стварна Клодија Метели. Зато смо овде, радије него о Клодији, говорили о Лезбији – јер тако Катул именује објект своје љубави. Не треба заборавити, међутим, ни то да песник никада није открио право име своје љубљене, иако јесте оставио трагове. Skinner, Marilyn B. “Clodia Metelli.” *Transactions of the American Philological Association* (1974–2014). Vol. CXIII (1983): 273–287.

¹⁰ Маричић, Г., Раденковић, Ј. „Катула ће сви читати!” У: Гај Валерије Катул. *Мрзим и волим*. Београд: Српска књижевна задруга, 2018, стр. 11, напомене 18 и 19.

¹¹ Хајдегер, М. *Битак и време*. Превод с немачког: Милош Годоровић. Београд: Службени гласник, 2007, 151–160. Тешко је не сетити се овде Левинасове суштинске примед-бе упућене немачком философу: наиме, да овај не живи с Другим него поред њега.

баш онда када показује своју женски најрањивију страну док дочарава лик кастрираног Атиса или евнуха-свештеника Кибелиног култа (*galli*) у граматичкој, а можда и интимној игри полова. Храброст би се ту, колико нам се чини, састојала у овоме: признати властиту слабост пред лицем вољеног Другог. Бити као „жива рана” пред њим или њом. Катул је најјачи где осталима, својим пријатељима или конкурентима, а неки пут и самом себи, делује слаб. Када иште хиљаду пољубаца, па још сто... Када оплакује мртву птичицу вољене драге јер га боле њене сузе; када је веран пријатељ, иако слугу неверство и непријатељство; када га раздиру срџба и мржња, истовремено док га „кида” љубав; и на крају – када одлази. Отворен као жива рана пред лицем Другога, песник и човек Катул храбро стоји пред нама, одвећ добро познајући све лествице и спирале љубавног (не)достојанства... И после 2000 година, гледајући право у очи, све нас пита: „А ти? Волиш ли заиста?”

БИБЛИОГРАФИЈА

- Гај Валерије Катул. *Мрзим и волим. Изабране њесме*. Избор, превод са латинског превели, предговор и коментар: Гордан Маричић и Јована Раденковић. Београд: Српска књижевна задруга, 2018.
- Гај Валерије Катул. *Песме/ Албије Тибул. Елегије I–IV*. Превод: Младен С. Атанасијевић. Предговор: Ноел Путник. Крагујевац: Народна библиотека Вук Караџић, 2007.
- Катул. *Пјесме*. Превод, предговор, извори, индекс имена и библиографија: Дубравко Шкиљан. Загреб: СНЛ, 1979. (двојезично издање).
- Катул. *Поезија*. Превод, поговор и објашњења појмова: Катарина Антић-Рајчевић. Београд: Нолит, 1962.
- Петровић, Б. *О њроклеџа да си улицо Риџе ог Фере*. Београд: Просвета, 1970.
- Skinner, Marilyn B. “Clodia Metelli.” *Transactions of the American Philological Association* (1974–2014). Vol. CXIII (1983), pp. 273–287.
- Хајдегер, М. *Биџак и време*. Београд: Службени гласник, 2007.
- Cicero. *Letters to Atticus. Vol. III*. Edited and translated by E. O. Winstedt, M. A. of Magdalen College. Oxford, London: William Heinemann, New York: G. P. Putnam’s Sons, 1918.
- https://www.gutenberg.org/files/51403/51403-h/51403-h.htm#Page_1. 5. 02. 2020.
- Cicero. *Defense Speeches*. Edited and translated by D. H. Berry. New York: Oxford University Press, 2000.

Виџња Кнежевић
Институт за филозофију
Филозофског факултета
Универзитета у Београду